

Алия Изетбегович
ИСЛЯМСКА ДЕКЛАРАЦИЯ

София, 2013

Преводът е направен по изданието:
Alija Izetbegovic,
Islamska deklaracija,
Mala muslimanska biblioteka, Bosna, 1990

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Дарко Танаскович, предговор, 2013
© Марко Марков, превод, 2013
© Издателство „Изток-Запад“, 2013

ISBN 978-619-152-275-0

Алия Изетбегович

ИСЛЯМСКА
ДЕКЛАРАЦИЯ

Превод от сърбохърватски
Марко Марков
Предговор
Дарко Танаскович

Съдържание

ИСЛЯМИЗЪМ ПО БОСНЕНСКИ.....	7
<i>Дарко Танаскович</i>	

ИСЛЯМСКА ДЕКЛАРАЦИЯ Програма за ислямизация на мюсюлманите и на мюсюлманските народи / 31

I. ИЗОСТАНАЛОСТТА	
НА МЮСЮЛМАНСКИТЕ НАРОДИ.....	36
КОНСЕРВАТОРИ И МОДЕРНИЗАТОРИ.....	36
ПРИЧИНИ ЗА БЕЗПОМОЩНОСТТА.....	43
ИНЕРТНОСТТА НА МЮСЮЛМАНСКИТЕ МАСИ.....	50
II. ИСЛЯМСКИЯТ РЕД	54
ВЯРА И ЗАКОН.....	54
ИСЛЯМЪТ НЕ Е САМО РЕЛИГИЯ.....	57
ИСЛЯМСКИЯТ РЕД И НАШЕТО ВРЕМЕ. ТЕЗИСИ.....	60
III. ПРОБЛЕМИ НА ИСЛЯМСКИЯ РЕД ДНЕС.....	79
ИСЛЯМСКОТО ВЪЗРАЖДАНЕ –	
ВЕРСКА ИЛИ ПОЛИТИЧЕСКА РЕВОЛЮЦИЯ	79
ИСЛЯМСКАТА ВЛАСТ	84
ПАКИСТАН – ИСЛЯМСКА РЕПУБЛИКА.....	86
ПАНИСЛЯМИЗЪМЪТ И НАЦИОНАЛИЗЪМЪТ	88
ХРИСТИЯНСТВОТО И ЕВРЕЙСТВОТО	96
КАПИТАЛИЗЪМЪТ И СОЦИАЛИЗЪМЪТ	99
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	105

ИСЛЯМИЗЪМ ПО БОСНЕНСКИ

„Ислямска декларация“ на Алия Изетбегович (1925–2003) – мюсюлманско-бошняшки политик, основател на Партията на демократичното действие, военен лидер на мюсюлманите/бошняците по време на гражданските и международните сблъсъци на територията на бивша Югославия (1992–1995) и президент на Република Босна и Херцеговина (1992–1996) – принадлежи към редицата програмни документи на съвременния ислямизъм. От седемдесетте години на миналия век зачестява появата на такива документи в различни части на ислямския свят, а и в средите на мюсюлманските общности на Запад. Според спомените на Изетбегович проектът за текст на бъдещата *Ислямска декларация* възниква през 1969 г., а през 1970 г. авторът прави „последна редакция и го изважда на бял свят“¹. Всъщност „Ислямска декларация“ се размножава нелегално и се разпространява от ръка на ръка в босненско-херцеговинските мюсюлмански среди и в някои емиграционни кръгове в Европа като своеобразен идеологически наръчник и практическо наставление за пропагандна, политическа и организационна работа на противниците на светските порядки. Този текст, отначало известен само на тесен кръг единомишленици, привлича по-широко внима-

¹ Вж. Alija Izetbegovic, *Sjecanja. Autobiografski zapis*. Sarajevo, 2001, 35.

ние едва през 1983 г., когато неговото авторство става един от главните аргументи на обвинението против група „ислямски фундаменталисти“ на съдебен процес в Сараево, на който Алия Изетбегович е осъден на 14 години затвор, а е освободен през 1988 г. По-късно, при променените обществени и политически обстоятелства, характерът на този процес и аргументацията на обвинението пораждаат определени неясноти и двоумения по отношение на смисъла и същността на ислямисткия манифест на Изетбегович. В обвинителния акт прокурорът обвинява Алия Изетбегович в „престъпно деяние – сдружаване с цел вражеска дейност и контрареволуционна заплаха за обществения строй“¹, докато за „Ислямска декларация“ е записано, че „по своя смисъл целите ѝ са акт, насочен към подкопаване на утвърдения от конституцията общественоекономически строй, на общественоеполитическата система, системата на самоуправление и съответните ценности на нашата система“.² В стила на тогавашната официална терминология и реторика в съда и в медиите обвиняемите са наречени „ислямски фундаменталисти“ и „мюсюлмански националисти“, без да се определя прецизно смисълът на тези квалификации в тогавашния югославски и босненско-херцеговински контекст. Още по време на процеса много свободомислещи интелектуалци в страната и в чужбина се застъпват за освобождаване на обвиняемите по посочените обвинения. Сред най-изявените е Комитетът за защита на свободата на мисълта и изразяването,

¹ Zapisnik Okružnog suda u Sarajevu, br. K:212/83, 20.08.1983, 30.

² Пак там, 170.

основан по инициатива на известния сръбски писател и впоследствие президент на Съюзна република Югославия (1992–1993) Добрица Чосич. Нему историята отрежда неблагоприятната роля в труден разговор с неотстъпчивия Изетбегович в началото на 1991 г. да се опита да попречи на разширяването на войната от Хърватия към Босна и Херцеговина.¹ Интересно е, че в своите „Спомени“ Изетбегович не споменава за този разговор. След падането на комунизма т.нар. Сараевски процес с основание е окачествен като политически и „сталинистки“, а всички обвиняеми и осъдени са реабилитирани, включително авторът на „Ислямска декларация“. С непроменени ислямистки идеи той веднага се включва в политическия живот, а непосредствено преди разпадането на Югославската федерация набързо става неприкосновен лидер на босненско-херцеговинските мюсюлмани, официално *бошняци* от 1993 г.²

Като оспорва твърденията в обвинителния акт за антидържавна дейност, Изетбегович се защитава на процеса с твърдението, че в „Ислямска декларация“ не се споменават нито Югославия, нито Босна и Херцеговина, а става дума за потребността от реформиране („реислямизиране“) на ислямския свят изобщо, както и това – изрично подчертано в текста, – че об-

¹ Вж. Добрица Чосич, *Личната история на едно време 3. Време на разруха 1981–1991*. Београд, 2009, с. 255–256 (на сръбски език).

² Наименованието *мюсюлмани* като националност в Югославската федерация се употребява от 1967 г., а през 1993 г. в Босна и Херцеговина е възстановено и придобива гражданственост старинното *бошняци* за босненците, изповядващи исляма. – Б.пр.

ществен строй, основан на шериатските принципи, не е възможно да бъде установен в държави, в които мюсюлманите не са мнозинство от населението, както е случаят в Югославия (14% мюсюлмани) и в Босна и Херцеговина (39% мюсюлмани). Трябва да изтъкнем, че авторът на „Ислямска декларация“ има формално право и че прокурорът се позовава на аргументи от този програмен текст фактически необосновано. От друга страна, Изетбегович не отрича, че е ислямист по най-дълбоко убеждение. В заключителната си реч той е съвсем ясен: „Мюсюлманин съм и такъв ще си остана. Чувствам се борец за делото на исляма в света и такъв ще се чувствам до края на живота си. Защото за мене ислямът е другото име на всичко, което е хубаво и благородно за вярващите или е надежда за по-добро бъдеще на мюсюлманските народи, за техен достоен и свободен живот, с една дума на всичко онова, за което според убежденията ми си струва да се живее.“¹ Любопитно е да се прочете и как от времето и житейското разстояние от почти две десетилетия в равносметка за своята ислямистка дейност Алия Изетбегович оценява същината на „Ислямска декларация“: „Макар и написана в Сараево, *Декларацията* не е насочена към Югославия, а към ислямския свят. Нещо повече, в *Декларацията* Югославия дори не се споменава. Идеята, която доминира в този текст, гласи: само ислямът може да възпламени мечтата на мюсюлманските маси и да ги направи способни да направят нещо в собствена си история. Идеите, внесени от Запад, не могат да направят това. Посланието, атакувано като фундаменталистко, каквото то е в някакъв особен смисъл,

¹ Sjecanja, 50.

изискваше връщане към изворите. Макар да осъжда авторитарните режими, то настоява за повишаване на дотациите за образование, застъпва се за ново положение на жените, за ненасилие и права на малцинствата. На Запад *Декларацията* е приемана с големи резерви. Мисля, че там не могат да ѝ простят, че поставя исляма в сърцето на проблема.¹ Така Изетбегович, наред със защитното си, но несъстоятелно разграничаване „в някакъв особен смисъл“, приема, че неговият възглед за исляма е по същината си фундаменталистки, т.е. че той е привърженик на изворния смисъл на *Откровението на корана* като единствен надежден път за пробуждане на ислямския свят от вековната летаргия и драматичното цивилизационно изоставане от процеса на модернизация. Изетбегович минава за един от влиятелните авторитети на съвременното фундаменталистко движение в света именно за онези, които в ислямизма припознават „модернизационен фактор“ в мюсюлманските общества, и в многобройните им публикации той се споменава именно като такъв и се цени високо. Така го представя например загребският политолог Тарик Куленович в едноименната глава на книгата си „Политическият ислям“, в която анализира идеите и приноса на изтъкнати ислямистки авторитети, каквито са Маулана Маудуди, Саид Кутб, Али Шариаи, Рухолах Хомейни и Хасан ал-Тураби.² Разбира се, логично е да се заключи, че Алия Изетбегович е безспорно ислямист с фундаменталистки убеждения,

¹ Пак там, 35.

² Tarik Kulenovic, *Politicki islam. Osnovni pojmovi, autori i skupine jednog modernog politickog pokreta*. Zagreb, 2008, 139–145.

но този факт, който дори самият той не отрича, съвсем не може да бъде юридически валидно основание, за да бъде осъден заедно със съмишлениците си в Сараево. В обвинението и присъдата намира израз една подмяна, характерна за политическите процеси през комунистическия период – т.нар. „мисловен деликт“ да бъде представян като „антидържавна дейност“. Това би било ясно за всеки, който разсъждава правилно, но бурните събития, последвали стъпването на Изетбегович на политическата арена, замъгляват и релативизират безспорната фундаменталистка същност на „Ислямска декларация“, както и неговия образ на мислител и политик. Това че той няма колебания относно предаността си към идеята за „ислямизация на мюсюлманите“ доказва и фактът, че през 1990 г. „Ислямска декларация“, някогашният дисидентски *самиздат*, официално е публикувана в Сараево, където нейният автор става водеща политическа фигура на мюсюлманския/бошняшкия народ. Изетбегович нито има, нито желае да крие в това отношение каквото и да било. Така поне изглежда първоначално.

Както е известно, в Босна и Херцеговина като република на три т.нар. конститутивни народа, в която нито мюсюлманите/бошняците, нито сърбите, нито хърватите имат абсолютно мнозинство, създаването на политически партии след въвеждането на многопартийна система става на основата на национално групиране. Югославянски и граждански ориентирани политици и интелектуалци се опитват да се обединят в *Съюза на реформаторските сили* (СРС) на тогавашния премиер Анте Маркович и да се противопоставят на националистите. Сърбите в Босна и Херцеговина основават *Сръбска демократична партия*

(СДП), хърватите – *Хърватска демократична общност* (ХДО), докато Алия Изетбегович и неговите съратници, всички от редиците на *Млади мюсюлмани*, решават да нарекат мимикрийно партията си *Партия на демократичното действие* (ПДД). Към задължителния атрибут „демократична“ не се осмеляват да добавят „мюсюлманска“, още по-малко „ислямска“, защото се страхуват от реакция на държавата и политическата общественост, тъй като политическата дейност от верски позиции е забранена. През март 1990 г. в Сараево е обнародвано т.нар. Съобщение на четиридесетимата, възвание с четиридесет подписа, с което се обявява създаването на Партия на демократичното действие като „политически съюз на гражданите на Югославия, които *принадлежат към мюсюлманския културно-исторически кръг*, също и на други граждани, които приемат програмата и целите на партията“. Макар във възванието да се говори за „други граждани на Югославия“, очевидно тази партия обединява преди всичко граждани, които верски и/или културно-традиционно принадлежат към исляма, а национално се определят като мюсюлмани.¹ Основателите преценяват, че такова решение е по-добро от евенту-

¹ В началото се развива идеята, че югославски мюсюлмани с друга етническа и национална принадлежност (македонци, албанци, турци, роми...) могат да имат мотив за политическо организиране в рамките на ПДД, но тя бързо отпада. Отдавна е констатирано, че панислямизмът в югославското пространство има шансове вътре във всяка мюсюлманска нация поотделно, а след това и чрез нейното свързване с центрове в ислямския свят, отколкото в общоюгославски план, характерен с дълбоки национални разграничения (вж. например Olivier Carre,

ално обновяване на старата Югославска мюсюлманска организация, която между двете световни войни е ръководена успешно от опитния политик Мехмед Спахо, но през 1941 г. се разпада. Възщност в момента на създаването на национални партии в Босна и Херцеговина със сигурност можеха да бъдат предвидени трудните предизвикателства пред Югославия като федеративна държава с голям брой народи. Глава шеста на „Съобщението“ свидетелства, че ПДД ще изтъква националната обособеност на мюсюлманите в Босна и Херцеговина, както и ще вижда опора за тяхната национална и културна идентичност в исляма: „Изправени пред игнорирането на националната специфичност на босненско-херцеговинските мюсюлмани и на тази основа присвояването им, отхвърляйки подобни претенции като противоречащи не само на историческите факти, но и на ясно изразената воля на този народ, заявяваме: босненско-херцеговинските мюсюлмани – както онези, които живеят в Босна и Херцеговина, така и онези извън нейните граници – представляват автохтонния босненски народ и поради това са един от шестте исторически народа на [бивша] Югославия, който има свое историческо име, своя почва под нозете си, своя история, своя култура, своя вяра, свои поети и писатели. С една дума – свое минало и свое бъдеще. Поради това ПДД ще буди националното съзнание на босненско-херцеговинските мюсюлмани и ще настоява за зачитане на факта на на-

Paul Dumont (ed.), *Radicalismes islamiques* 2. Paris, 1986, 126.

ционалната им самобитност с всички права и политически последиствия“.¹

Въпреки, че ядрото на групата, която инициира и осмисля основаването на ПДД, е съставено от убедени ислямисти от рода на Изетбегович, значителен принос имат и предимно светски ориентирани културни дейци и интелектуалци, чийто мотив за политическо обединение и дейност е утвърждаването на светска разбираната модерна *бошняшка* нация, която по силата на инерцията и условията от комунистическия период все още трябва да се (само)определя като *мюсюлманска*. От друга страна, за да привлекат колкото се може повече привърженици в тогавашния обществено-политически и колективно-психологически контекст, а и за да не дразни международното обществено мнение предимно на Запад, което е (свръх)чувствително към споменаването на исляма в политиката, лидерите на ПДД, както и обществеността и медиите, благосклонни към тях, подемат кампания за доказване, че тази партия не е ислямистка и че нейният лидер, автор на „Ислямска декларация“, не е „ислямски фундаменталист“, а демократ и либерален патриот. В подкрепа на кампанията идва и фактът, че Алия Изетбегович и неговите съмишленици са обвинени на „сталинистки“ процес в Сараево като „ислямски фундаменталисти“, с което тази по същество точна квалификация е дисквалифицирана като комунистическа и идеологически тенденциозна. Влиятелни среди в международната общност, особено на Запад, оказват безкритична подкрепа на Изетбегович и босненско-

¹ Вж. Maid Hadziomeragic, *Stranka demokratske akcije i stvarnost*. Sarajevo, 1991, 71–84.

херцеговинските мюсюлмани (от 1993 г. *бошняци*) в сблъсъците със сърбите и частично с хърватите през цялото време на войната в Босна и Херцеговина и с оглед на това обясненията за неислямистката същност на бошняшката политика биват приети и абсолютизирани. Тъй като Слободан Милошевич е провъзгласен за великосръбски националист, Изетбегович не бива да е онова, което е всъщност – ислямски фундаменталист – а доколкото обстоятелствата позволяват, прагматичен бошняшки унитаристки националист.¹ В същото време властовите центрове в ислямския свят подпомагат бошняците като братя по вяра и величавят Изетбегович като мислител и борец за ислямската кауза, на което Западът никога не се противопоставя.

С избухването и разгарянето на продължилата „три и половина години гражданска война на национално-верска основа“², за мюсюлманите/бошняците се създава специфична сложна и противоречива ситуация на вътрешно разцепление и идентичностни лутания и в същото време – на външно маневриране между верското и националното. Те основават своята нацио-

¹ По-обширен анализ на този феномен в: Darko Tanaskovic, *Le dhihad en Bosnie-Herzegovine & mythe ou realite?: Revue d'Europe Centrale*, 2, 1, 1994, 69–77. Вж. и Darko Tanaskovic, *Zasto se prikrija radikalizacija Islama na Balkanu?: „Islam i mi“* (Beograd, 2010, 85–103). Христоматиен пример за тенденциозно отричане на фундаменталисткия характер на „Ислямска декларация“ може да се прочете на страниците на подчертано пробошняшката „Кратка история на Босна“ (Bosnia. A Short History. London, 1994, 218–221) на британския историк Ноел Малкълм.

² Вж. Ненад Кецманович, *Невъзможната държава*. Баня Лука, 2007, 5 (на сръбски език).

нална специфичност върху верското различие спрямо сърбите и хърватите, най-близките им роднини с общо славянско потекло и един език, с които се борят за надмощие в Босна и Херцеговина, а не смеят да изтъкват премного публично този верски компонент, който за някои е и най-важен, за да не бъдат упрекнати, че се борят за исляма, а не за гражданско общество, равноправие и демокрация. Подобно възприемане би застрашило сериозно всестранната подкрепа, която получават от Запада, и е недопустимо, особено с оглед на подчертано неблагоприятния за мюсюлманите ход на военните действия. Такава констелация естествено влияе и върху отношението към „Ислямска декларация“. От една страна, тя продължава да бъде възприемана като ислямистки манифест с трайна значимост, докато, от друга страна, е държана извън рамките на общественото мнение и е отделяна от официалната политическа платформа и реторика на ПДД. Единствено с това съзнателно отклоняване може да се обясни например твърдението на превъзходния ислямски теолог от Сараево проф. Енес Карич, който в пространната си книга „Принос към историята на ислямската мисъл в Босна и Херцеговина през ХХ век“ изобщо не споменава Алия Изетбегович, но в същото време отрежда място на приноса на двама влиятелни бошняци – Адил Зулфикарпашич и Мухамед Филипович, които малко след създаването на ПДД се разграничават от автора на „Ислямска декларация“ и партиен лидер именно заради неговата ислямистка концепция, за да създадат своята „гражданска“ партия – *Мюсюлманска бошняшка организация*, преименувана по-късно в *Либерална бошняшка организация*. Независимо от тези идеологически маневри на пропагандистите от

ПДД, босненско-херцеговинските сърби и хървати чувстват безпогрешно за какво става дума. Макар авторът на „Ислямска декларация“ да проектира своята визия за „ислямизиране на мюсюлманите“ в глобален план, става ясно, че общоислямското възраждане, на което той е радетел, не би подминало Босна и Херцеговина, особено ако в един момент мюсюлманите станат абсолютно мнозинство от населението, което – поради все по-интензивното изселване на християни (особено хървати) и по-високата раждаемост при мюсюлманите – съвсем не е само теоретична възможност. Показателни в това отношение са спомените на известния бошняшки писател и голям почитател на Алия Изетбегович Абдулах Сидран за една тяхна среща на Рамазан през 1993 г. Изетбегович му показва книгата на полския писател Чеслав Милош „Поробенният разум“, където се употребява източното понятие *кетман*, за да се характеризира „практическата философия на прикриване, която допуска и определен вид лъжливо представяне, за да се оцелее и оживее и да се продължи борбата, когато условията за нея станат по-благоприятни“. И тогава Изетбегович му казва: „Виж, Авдо, *кетман* се прилага от малцинството. А ние в Босна не сме *малцинство*.“¹ Безспорно е следователно, че възгледите на Изетбегович, изложени в „Ислямска декларация“, имат дестабилизиращо въздействие

¹ Вж. Abdulah Sidran, *Tajna zvana bosanski covek*, в книгата за Алия Изетбегович *Tajna zvana Bosna. Govori, intervjui, pisma... 1989–1993*, Sarajevo, 2004, 8.

Кетман (араб.) – осигурявам защита. Правило в исляма, позволяващо отричане от собствената вяра и приемане на чужда при опасност. – Б.пр.

в босненско-херцеговинския обществен контекст, макар по време на войната в Босна и Херцеговина той да не ги изтъква натрапчиво.¹

От самото си създаване ПДД постоянно се бори за установяване на равновесие между исляма и националния принцип и система от ценности, но и до днес не е успяла напълно в това. Основана от (пан)ислямисти, начело с човек, който мечтае за ислямизиране на целия свят (веднъж казва, че би го зарадвал „гласът на муезин от Айфеловата кула“), а трябва да служи на националната кауза в драматични години на международна сблъсъци и война. Оттук произтичат и многото неясноти при опитите да се рационализира тази вътрешна идейна и ценностна противоречивост, и стремежът тя да се тълкува като някаква особена спойка от по-висш и особен вид. Ето например как един от близките съратници на Изетбегович, бивш комунист, Русмир Махмутчехаич, обяснява малко мистично (или по-скоро мистифицирано) съотношението между националното и верското измерение в идентичността на бошняците: „Изборът на вероизповедание безспорно е право на всеки човек. Тук насилие не е възможно. Но тъй като вярата, независимо от нейната сила, е знание, значително по-дълбоко вкоренено в човешкото същество, отколкото мисленето, светото предание на исляма е втъкано в най-широк смисъл в съвкупността от историята, езика и културата на босненските мюсюлмани. Около този изворен отпечатък са разположени всички останали кръгове на националните възможности. В тях са свободата, пра-

¹ Вж. Srdja Trifkovic, *The Impact of Islam on the Bosnian Problem*. – В: *Политеиа*, Баня Лука, 4, 2012, 310–311.

вата и задълженията за творческо мислене и действие на всеки индивид и на всяка общност вътре в националния организъм.¹ Макар че дискурсът на Махмутчехаич е характерен с непрозрачност, все пак съвсем ясно е, че разбирането му за национална идентичност е подчертано религиоцентрично, т.е. ислямоцентрично. В един по-разгърнат анализ на текста и подтекста на „Ислямска декларация“ доайенът на съвременната босненско-херцеговинска историография отбелязва: „В продължение на цяло десетилетие от отпечатването ѝ през 1990 г. „Ислямска декларация“ по определен начин присъства в публичния живот, но не е съпроводена от пропаганда като публикация с официални препоръки и линия. Това обаче не означава, че някои нейни тези и аспекти не намират път до политическото съзнание на босненско-херцеговинските мюсюлмани. Социологическото, психологическото и политологичното изследване на процеса на формиране на съзнанието на босненско-херцеговинските мюсюлмани в наше време несъмнено би внесло повече яснота в осветляването на съставните елементи и структурата на тяхната национална идентичност. [...] Първият и най-важен факт е, че авторът на „Ислямска декларация“ Алия Изетбегович става лидер на бошнячеството, на бошняшка Босна. По такъв начин Декларацията с духовния си подтекст, опосредствано чрез личността на своя творец, излъчва бошнячество, ислямизира го, докато ислямът тук се утвърждава и обновява

¹ Rusmir Mahmutcehajic. *Ziva Bosna'94. Politicki eseji & intervjui*. Sarajevo, 1994, 133.

бошняшки.“¹ Някои апологети на единствеността и изключителността на мюсюлманското бошнячество/бошняшкото мюсюлманство, губейки връзка с реалността, на базата на такава верско-национална диалектика дори основават един изключителен цивилизационен модел – „Парадигмата Босна“.

Като прави извод, че въпреки цялата си привидност, през деветдесетте години панислямисткото течение запазва трайно централна и направляваща позиция в ПДД, един от най-добрите чуждестранни познавачи на ситуацията в Босна и Херцеговина, френският политолог Ксавие Бугарел, изтъква, че „политическият проект ПДД винаги се движи около три главни цели: суверенитета на босненско-мюсюлманската нация, независимостта и териториалната цялост на Босна и Херцеговина и териториалната автономия на Санджак [в Сърбия – Д.Т.]. Взети заедно, тези три цели съставят онова, което можем да наречем „великомюсюлмански“ проект ПДД: държава, съставена от Босна и Херцеговина и Санджак, в която мюсюлманите биха били мнозинство, а сърбите и хърватите – сведени до национални малцинства.“² Съгласно този проект за доминиране в Босна и Херцеговина, при преброяването на населението през 1991 г. активистите на ПДД искат от мюсюлманите национално да се определят като мюсюлмани – в никакъв случай не като босненци, защото по такъв начин ще се намали тяхната монолитна статистическа численост.

¹ Enver Redzic, *Sto godina muslimanske politike u tezama i kontraverzama istorijske nauke*. Sarajevo, 2000, 11–112.

² Xavier Bougarel, *Bosnjaci pod kontrolom panislamizma*. Dani, Sarajevo, 25.06.1999, 47.